

Актуално за есперанто

2003-01-10

В свят, държащ все повече и пове че на правата на малцинствата и на езиковото и културното многообразие, международният език есперанто отново печели вниманието на влиятел ните субекти, от които зависи в зеането на решения. Неправителствени ор ганизации и коалиции оказват натиск за поставянето на въпроса за международен език в дневния ред на Организацията на обединените нации и на Евро пейския съюз. През юли 1996 г. Нитобе-симпозиумът на Международните организационни обединени група от независими експерти в Прага, Чехия, която провери то гавашното състояние на есперанто и предложи включването му в актуалните дебати за езикови права и езикова политика. Пражкия манифест, който е модерна повторна декларация на ценностите и целите, мотивира есперантското движение, подчертава езиковата демокрация и запазването на езиковото многообразие. Сред говорещите е есперанто в последно време се включват носители на Нобелова награда за 1994 г. Райнхард Селтен, световната шампионка по шах за 1996 г. Жужа Полгар и Тиварад Сорос, бащата на финансиста Джордж Сорос. Програмата за засилване на диалозите между малките народи по света, наречена "Аборигенски диалози", заобикаля бившите колониални езици чрез използването на есперанто като средство за общуване. Ето няколко допълнителни факти за сегашното състояние на есперанто.

Цели и произход. Основата на международния език есперанто е издадената през 1887 г. във Варшава брошура на д-р Лудвиг Лазар Заменхоф. Идеята за международен планов език, който има за цел не да замести естествените езици, а да служи като допълнителен, втори език за всички, не била нова, но Заменхоф виждал, че такъв език трябва да се развива чрез колективна употреба. Затова той ограничил своето първоначално предложение до минимум граматика и малък брой думи. Есперанто сега е напълно развит език със световна езикова общност и пълен набор от изразни средства. Много от идеите на Заменхоф изпреварили идеите на създателя на модерната лингвистика, структуралиста Фердинанд де Сосюр, чийто брат Ръне бил есперантист.

Особености. Есперанто е и говорим, и писмен език. Неговата лексика идва предимно от западноевропейските езици, докато в синтаксиса и морфологията има силни славянски влияния. Морфемите в есперанто са неизменяеми и могат почти безкрайно да се комбинират в различни думи, така че езикът има много общо с изолиращите езици като китайския, докато вътрешната структура на думите прилича на аглутиниращите езици като турския, японския и суахили.

Развитие. В началото езикът се състоял от около 1000 корена, от които могат да се образуват 10000 или 12000 думи. Днес есперантските речници често съдържат 15000 или 20000 корени, от които могат да се образуват стотици хиляди думи, а езикът продължава да се развива. Есперантската академия контролира актуалните тенденции. От създаването си досега езикът е използван за почти всички цели, които можем да си представим - някои от тях предизвикват полемика или са проблемни. Езикът бил забраняван, а неговите привърженици - преследвани и от Сталин, който го смятал

за език на "космополити", и от Хитлер, за който това бил език на евреите (създателят на езика Заменхоф е евреин). В момента има може би хиляда души, които говорят езика по рождение поради използването му в семейството.

Употреба. Световният есперантски съюз (УЕА), чиито членове формират най-активната част от есперантската общност, има свои асоциации и в 62 страни и индивидуални членове в почти двойно повече. Броят на продадените учебници и статистиката за членовете на националните съюзи сочи, че хората, които в една или друга степен знаят езика, са стотици хиляди или дори милиони. Есперанто се говори в цял свят, със забележима концентрация в толкова различни страни като Китай, Япония, Бразилия, Иран, Мадагаскар, България и Куба.

Преподаване на есперанто. Чрез есперанто може бързо да се постигне общуване, затова той е идеално въведен е в изучаването на чужди езици. След няколко седмици изучаващите есперанто могат да започнат да го използват за кореспонденция, а след няколко месеца - и за пътувания в чужбина. Експериментални и неформални наблюдения доказват, че предимното изучаване на есперанто има положителен ефект върху изучаването на първия и втория език. Въпреки че езикът се преподава в някои училища, най-често той се изучава самостоятелно, чрез кореспонденция (чрез обикновена или електронна поща) или чрез местни есперантски клубове. Има учебници и материали за самоподготовка на над 100 езика. Един нов сайт за преподаватели по есперанто, www.edukado.net, дава известна представа за съвременната преподавателска дейност.

Официално признание. През 1954 г. Генералната конференция на ЮНЕСКО призна, че постиженията на есперанто са в хармония с целите и идеите на ЮНЕСКО, и бяха установени официални отношения между ЮНЕСКО и УЕА. Сътрудничеството между двете организации продължава. През 1997 г. генералният директор на ЮНЕСКО г-н Амаду-Махтар М'Боу се обърна към 82-ия световен есперантски конгрес. През 1985 г. Генералната конференция на ЮНЕСКО призова страните-членки и международните организации да подкрепят преподаването на есперанто в училищата и използването му в международните връзки. УЕА е в консултативни отношения с Организацията на обединените нации, УНИЦЕФ, Съвета на Европа, Организацията на американските държави и международната нормативна организация ISO.

Срещи и пътувания. Всяка година на есперанто, без преводачи, се провеждат над сто международни конференции и други форуми. Най-големи са световните есперантски конгреси, последните от които се състояха в Амстердам (1997), Монпелие (1998), Берлин (1999), Тел-Авив (2000), Загреб (2001) и Форталеза (2002). Световни конгреси и ще се състоят и в Гьотеборг, Швеция (2003); Пекин, Китай (2004); и Вилнюс, Литва (2005). Първият симпозиум на есперантистите от арабските страни се състоя в Аман през 2000 г., петият Общомеждународен конгрес се състоя в град Мексико през 2001 г., а последният азиатски конгрес - в Сеул през 2002 г. Изданието за 2002 г. на "Паспортна служба", ръководена от младежката секция на УЕА, съдържа адреси

на 1200 домакини от 82 страни, предлагат и бесплатна нощувка на пътуване ащи есперантисти.

Изследвания и библиотеки. Много университети включват есперанто в курсовете си по лингвистика; някои го предлагат като самостоятелен учебен предмет. Специално заслужава да бъдат отбелязани университетът Eötvös Luyand в Будапеща, с възможност за дипломиране по есперанто; и университетът в Познан, с програма за дипломиране по интерлингвистика. Библиографията на Асоциацията за модерни езици в САЩ всяка година регистрира повече от 300 специализирани издания за есперанто. Библиотеката на Британския есперантски съюз съдържа над 20 000 заглавия. Други големи библиотеки са Международният есперантски музей във Виена, който е част от Националната библиотека на Австрия, Библиотеката "Ходлер" към Централния офис на УЕА в Ротердам и Есперантската колекция в Аален, Германия. Справки със сбирките във Виена и Аален може да се правят чрез Интернет и международната есперантска система.

Професионални контакти и специални интереси. Сред организациите на говорещите есперанто има организации на лекарите, писателите, железничарите, учените, музикантите и много други. Те често и издават собствени списания, организират конференции и помагат за разпространението на езика за професионално и специализирано използване. Международната академия на науките в Сан Марино улеснява сътрудничеството на университетско ниво. Оригинални и преводни издания се появяват редовно в области като астрономията, информатиката, ботаниката, ентомологията, химията, правото и философията. Има специализирани организации и на скаути, слепи, любители на шах и играта "го", а младежката секция на УЕА (ТЕЖО) често организира международни срещи и издава собствени периодични издания. Собствени организации имат и будистите, шинтоистите, католиците, квакерите, протестантите и мормоните и бахаисти. Много обществено активни групи също използват езика.

Литература. Цветущата литературна традиция на есперанто е призната от международната писателска организация ПЕН-клуб, който прие в своите редове есперантската секция на 60-ия си конгрес през септември 1993 г. Забележителни съвременни творци на есперанто са романистите Тревор Стийл (Австралия), Ищван Немере (Унгария) и Споменка Щимец (Хърватия); поетите Уилям Олд (Шотландия), Михаил Гишплинг (Русия/Изrael) и Абел Монтагю (Каталуня), и есеистите и преводачите Пробал Дашгутто (Индия), Фернандо де Диего (Венецуела) и Курису Кеи (Япония). Олд беше номиниран за Нобелова награда за литература през 1999 и 2000 г. за своите заслуги към поезията.

Преводи. Сред издадените напоследък литературни преводи са "Старецът и морето" на Хемингуей, "Властелинът на пръстените" на Толкин, "С то години самота" на Гарсия Маркес, "Рубаят" на Омар Хаям, "Тенекиеният ба рабан" на Грас, "Книгата на чудесата" на Марко Поло и голямата семейна сага на Сао Хуецин, "Сън в червената къща". За децата към "Астерикс", "Мечо Пух" и "Тин-Тин" се прибавиха "Struwelpeter", "Пипи Дългото чорапче", а всички книги за Муминската долина на световноизвестната финландска авторка Туве Янсон, както и книгите за Оз на Л. Франк Баум могат да се намерят в световната мрежа Интернет. Преводите от есперанто включват книгата "Маскарад", издадена през 1965 г. от Тивадар Сорос, бащата на финансовиста Джордж Сорос: тя разказва за преживяванията на неговото семейство по време на нацистката окупация на Будапеща. Това произведение е напоследък издадено на английски във Великобритания (2000) и САЩ (2001), а сега излезе също и на руски, немски и турски.

Театър и кино. Постановки на толкова различни драматурзи като Голдони, Йонеско, Шекспир и Алан Айкбург са представяни през последните години на есперанто. Много

драми на Шекспир са преведени на есперанто: едно от последните представления бе ше "Крал Лир" в Ханой, Виетнам, през декември 2001 г., с местни актьори. Макар че "Великият диктатор" на Чаплин изпозва афиши на есперанто в сцените си, пълнометражните филми са по-необичайни. Забележително изключение е киното филм "Inkubo", чиито диалози са изключително на есперанто.

Музика. Музикалните жанрове на есперанто включват популярни и фолклорни песни, рок музика, кабаре, солови и хорови песни за солисти и опери. Популярни композитори и изпълнители, включително британецът Елвис Костело и американецът Майкъл Джаксън, са записвали на есперанто, творили са оркестрации и възхвалени от есперантисти са използвали в промовионните си материали. Някои парчета от албума "Esperanto" на Warner Brothers (изцяло на есперанто), промотирани в Испания през ноември 1996 г., достигнаха челни места в испанските топ-листи. Класически оркестрации и хорова композиция с текстове на есперанто са включени в "Сърцето на Сутра" на Лу Харисън и първата симфония на Дейвид Гейн, и двамата от САЩ. Музика на есперанто може да се намери в Интернет, включително в няколко сайта за караоке на есперанто.

Периодични издания. Над 100 списания се издават редовно на есперанто, в това число ежесмесното новинарско списание "Monato" ("Месец"), литературното списание "Fonto" ("Извор") и списанието на УЕА "Esperanto". Двуседмичното новинарско издание "Evento" ("Събития") предлага и електронен вариант, както прави и "Monato"; някои списания слагат архивите си в Интернет. Съществуват и издания за медицина и наука, религиозни списания, младежка периодика, образователни издания, други литературни списания и специализирани издания.

Радио и телевизия. Радиостанции в Австрия, Бразилия, Китай, Куба, Естония, Унгария, Италия и Полша, а също и Радио Ватикана, предават редовно на есперанто. Някои програми могат да се чуят и в Интернет. Телевизионни канали в различни страни излъчват курсове по есперанто, между които адаптацията от 16 часа на курса на Би Би Си "Мази в Гондоланд" по телевизионната мрежа на Полския Канал Едно.

Интернет. Електронните мрежи са най-бързо развиващото средство за комуникация между използващите есперанто. Съществуват неколкоквотин дискуссионни форуми на есперанто, които засягат теми от семейното използване на езика до общата теория на относителността. Есперанто е широко разпространено в протоколите за разговори ICQ, IRC и PalTalk. Страниците на есперанто в Интернет са стотици хиляди. Някои могат да се намерят чрез Виртуалната есперантска библиотека на адрес <http://www.esperanto.net/veb/>, а други - чрез изписване на думата "есперанто" в която и да е интернетска търсачка.

Услуги на УЕА. УЕА издава книги, списания и годишник със списъци на есперантски организации и местни представители в цял свят. Тези издания, заедно с информация за аудиокасети, касети и т.н., са регистрирани в каталога на УЕА, който съществува като печатно издание и в Интернет (<http://www.uea.org/katalogo>). Книгослужбата на съюза има в наличност повече от 3500 заглавия. "Есперантски документи" - една поредица, издавана от УЕА на есперанто, английски и френски - включва сътрудни и доклади за актуалното състояние на есперанто и може да се получи от Централния офис на УЕА в Ротердам.

За допълнителна информация относно есперанто се свържете с УЕА на адреси: Nieuwe Binnenweg 176, NL-3015 BJ Rotterdam, Нидерландия (тел. +31-10-436-1044; факс 436-1751; електронна поща uea@inter.nl.net) и 777 United Nations Plaza, New York, NY 10017, САЩ (тел. +1-212-687-7041; факс 949-4177), или чрез сайта в Интернет: <http://www.uea.org>.